

ΔΙΕΘΝΕΣ ΣΥΝΕΔΡΙΟ

Εκπαίδευση και Τύφλωση: Σύγχρονες Τάσεις και Προοπτικές

1

ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

«ΕΞΕΙΔΙΚΕΥΣΗ ΚΑΙ ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΣΕ ΘΕΜΑΤΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΑΤΟΜΩΝ ΜΕ ΣΟΒΑΡΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΟΡΑΣΗΣ»

Άξονες του έργου

Οι δραστηριότητες του έργου οργανώνονται γύρω από δύο βασικούς άξονες:

ΑΞΟΝΑΣ I
Εξειδίκευση

Ο πρώτος άξονας αφορά στην εξειδίκευση εκπαιδευτικών γενικής και ειδικής αγωγής στην πρωτοβάθμια και τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση (εκπαιδευτικό προσωπικό που θα στελεχώσει τις Σ.Μ.Ε.Α. και τα τμήματα ένταξης) με αντικείμενο την εκπαίδευση ατόμων με σοβαρά προβλήματα όρασης.

Δομή της
Εξειδίκευσης

Στην εξειδίκευση συμμετέχουν ογδόντα (80) εκπαιδευτικοί, οι οποίοι θα παρακολουθήσουν εκατό (100) ώρες θεωρητικών μαθημάτων και θα συμμετάσχουν σε τριακόσιες (300) ώρες πρακτικής εξάσκησης [συνολική διάρκεια εξειδίκευσης: τετρακόσιες (400) ώρες].

Θεωρητικός
κύκλος

Τα θεωρητικά μαθήματα οργανώνονται γύρω από τα παρακάτω γνωστικά αντικείμενα:

- α) ειδική και ενταξιακή εκπαίδευση παιδιών με σοβαρά προβλήματα όρασης,
- β) ειδικές εκπαιδευτικές πρακτικές που αφορούν σε ζητήματα του αναλυτικού προγράμματος,
- γ) κοινωνιολογική, παιδαγωγική και ψυχολογική προσέγγιση των ατόμων με προβλήματα όρασης,
- δ) γλωσσολογική υπόσταση της γραφής Braille.

Πρακτικός
κύκλος

Βασικούς στόχους της πρακτικής εξάσκησης αποτελούν:

- α) η εξοικείωση των εκπαιδευτικών με μαθητές που έχουν σοβαρά προβλήματα όρασης,
- β) η εκμάθηση των ειδικών εκείνων δεξιοτήτων που είναι απαραίτητες για την εκπαίδευση παιδιών με προβλήματα όρασης (ανάγνωση και γραφή του συστήματος Braille, κινητικός προσανατολισμός, απτικοποίηση εκπαιδευτικού υλικού),
- γ) η εκμάθηση βασικών τεχνικών για τη διαμόρφωση και τη διαφοροποίηση του αναλυτικού προγράμματος σε συγκεκριμένα αντικείμενα που διδάσκονται στην πρωτοβάθμια και τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση,
- δ) η εφαρμογή των ειδικών δεξιοτήτων στην εκπαιδευτική πράξη.

Επιμορφωτές

Το ειδικό επιστημονικό εκπαιδευτικό προσωπικό που συμμετέχει στην εξειδίκευση των εκπαιδευτικών προέρχεται από την εκπαιδευτική και ερευνητική κοινότητα που ασχολείται με την εκπαίδευση των ατόμων με σοβαρά προβλήματα όρασης.

ΑΞΟΝΑΣ II
Επιμόρφωση

Ο δεύτερος βασικός άξονας των δραστηριοτήτων του έργου, έμπρακτη υλοποίηση του οποίου είναι η πραγματοποίηση του Διεθνούς Συνεδρίου, αφορά στην επιμόρφωση εκπαιδευτικών γενικής και ειδικής αγωγής στην πρωτοβάθμια και τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση (εκπαιδευτικό προσωπικό που θα στελεχώσει τις Σ.Μ.Ε.Α. και τα τμήματα ένταξης) με αντικείμενο την εκπαίδευση ατόμων με σοβαρά προβλήματα όρασης.

Θεματολογία

Οι βασικοί άξονες γύρω από τους οποίους οργανώνονται οι θεματικές του συνεδρίου έχουν ως εξής:

- α) η ευρωπαϊκή διάσταση της εκπαίδευσης ατόμων με προβλήματα όρασης,
- β) οι σύγχρονες ενταξιακές εκπαιδευτικές κατευθύνσεις,
- γ) η ερευνητική δραστηριότητα της επιστημονικής κοινότητας του χώρου.

ΔΙΕΘΝΕΣ ΣΥΝΕΔΡΙΟ

Εκπαίδευση και Τύφλωση: Σύγχρονες Τάσεις και Προοπτικές

Εισηγητές

Οι εισηγητές/τριες προέρχονται από τον ελλαδικό και το διεθνή χώρο και ασχολούνται με την ειδική και ενταξιακή εκπαίδευση των παιδιών με προβλήματα όρασης. Στην επιμόρφωση συμμετέχουν επίσης εκπρόσωποι αναπήρων, με στόχο την κατάθεση των εμπειριών και των απόψεών τους για το ζήτημα της εκπαιδευτικής ένταξης των τυφλών παιδιών στο σχολείο.

Παραγωγή εκπαιδευτικού υλικού

Από τις δύο παραπάνω κατευθύνσεις (της εξειδίκευσης και της επιμόρφωσης) θα παραχθεί:

- Εκπαιδευτικό υλικό για την εκπαίδευση παιδιών με προβλήματα όρασης.
- Επιστημονικό ερευνητικό υλικό, απαραίτητο σε ερευνητές και εκπαιδευτικούς.
- Οπτικοακουστικό εκπαιδευτικό υλικό, που θα αποτελεί επιστημονικό και αξιολογικό εργαλείο σε μελλοντικές εξειδικεύσεις/επιμορφώσεις.

ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ 6 ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ 2004

Έναρξη Συνεδρίου

17.00-18.00

Προσέλευση και εγγραφές συνέδρων

18.00-18.30

Έναρξη. Χαιρετισμός από την Τζέλα Βαρνάβα-Σκούρα, Καθηγήτρια και Πρόεδρο του Τμήματος Εκπαίδευσης και Αγωγής στην Προσχολική Ηλικία (Τ.Ε.Α.Π.Η.)
Χαιρετισμοί φορέων

ΕΝΑΡΚΤΗΡΙΑ ΣΥΝΕΔΡΙΑ: Ενταξιακή εκπαίδευση

Προεδρεύει

Τζέλα Βαρνάβα-Σκούρα (Καθηγήτρια και Πρόεδρος του Τ.Ε.Α.Π.Η.)

18.30-19.10

Εκπαιδευτική ένταξη στην Ελλάδα: μια πορεία είκοσι ετών
Αθηνά Ζώνιου-Σιδέρη (Αναπληρώτρια καθηγήτρια του Τ.Ε.Α.Π.Η., επιστημονική υπεύθυνη του έργου)

19.10-19.50

Ενταξιακή Εκπαίδευση και Εκπαιδευτική Μεταρρύθμιση στη Νέα Εποχή
Roger Slee (Καθηγητής και Πρόεδρος του Παιδαγωγικού Τμήματος, Πανεπιστήμιο McGill, Μόντρεαλ, Καναδάς)

19-50-20.30

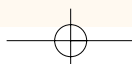
Ένταξη, Συμμετοχή και Δημοκρατία
Derrick Armstrong (Καθηγητής του Παιδαγωγικού Τμήματος, Πανεπιστήμιο του Σέφιλντ, Ηνωμένο Βασίλειο)

20.30-21.00

Συζήτηση

21.00

Δεξίωση

ΔΙΕΘΝΕΣ ΣΥΝΕΔΡΙΟ

Εκπαίδευση και Τύφλωση: Σύγχρονες Τάσεις και Προοπτικές

ΣΑΒΒΑΤΟ 7 ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ 2004

ΠΡΩΤΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ: Εκπαιδευτική πολιτική για τους τυφλούς μαθητές

- Προεδρεύει** Δήμητρα Μακρυνιώτη (Αναπληρώτρια καθηγήτρια του Τ.Ε.Α.Π.Η.)
- 09.00-09.40** *Πολιτικοί στόχοι και πραγματικότητα: η εκπαιδευτική μέριμνα για τα τυφλά παιδιά στην Αγγλία*
Elizabeth Clery, Cert.Ed., Dip. Sp.Ed. (VI) (Συντονίστρια υπηρεσιών παρεχόμενων σε παιδιά, Βασιλικό Εθνικό Ινστιτούτο Τυφλών, Ηνωμένο Βασίλειο)
- 09.40-10.20** *Διαμόρφωση πολιτικής για την πρώιμη εκπαιδευτική και κοινωνική στήριξη των μαθητών με σοβαρά προβλήματα όρασης*
Αναστασία Βλάχου (Επίκουρη καθηγήτρια του Παιδαγωγικού Τμήματος Ειδικής Αγωγής, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας)
- 10.20-11.00** *Εκπαιδευτική πολιτική για την εκπαίδευση τυφλών παιδιών*
Karin Edigkauer, MA (Ειδική παιδαγωγός και εκπαιδύτρια κινητικού προσανατολισμού, Κρατικό Σχολείο Τυφλών του Σλέσβιχ, Γερμανία)
- 11.00-11.15** Συζήτηση
- 11.15-11.45** Καφές

ΔΕΥΤΕΡΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ: Έρευνα και Τύφλωση

- Προεδρεύει** Νέλλη Ασκούνη (Λέκτορας του Τ.Ε.Α.Π.Η.)
- 11.45-12.25** *Οι τυφλοί ζωγραφίζουν τις ακμές των επιφανειών από το δικό τους, απτικό πεδίο*
John M. Kennedy (Καθηγητής του Τμήματος Ανθρωπιστικών Επιστημών, Πανεπιστήμιο του Τορόντο, Σκάρμπορου, Καναδάς)
- 12.25-13.05** *Ανάγνωση και χωρική γνώση μέσω της αφή και της κίνησης*
Susanna Millar, PhD (Καθηγήτρια του Τμήματος Πειραματικής Ψυχολογίας, Πανεπιστήμιο της Οξφόρδης, Ηνωμένο Βασίλειο)
- 13.05-13.45** *Ο μεταφορικός λόγος στη γλωσσική αλληλεπίδραση εκπαιδευτικών και τυφλών μαθητών*
Παναγιώτα Καραγιάννη (Διδάκτωρ Ειδικής Αγωγής, Κέντρο Έρευνας και Τεκμηρίωσης Ενταξιακών Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων, Τ.Ε.Α.Π.Η.)
- 13.45-14.00** Συζήτηση
- 14.00-15.30** Γεύμα

ΤΡΙΤΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ: Ο ρόλος των Εθνικών Κέντρων για τους τυφλούς

- Προεδρεύει** Ευγενία Κουτσουβάνου (Καθηγήτρια του Τ.Ε.Α.Π.Η.)
- 15.30-16.10** *Κέντρο Εκπαίδευσης και Αποκατάστασης Τυφλών (Κ.Ε.Α.Τ.): Χθες, Σήμερα, Αύριο*
Αργυρώ Ράπτου (Επιστημονική Διευθύντρια του Κέντρου Εκπαίδευσης και Αποκατάστασης Τυφλών, Αθήνα)
- 16.10-16.50** *Τυχαία ή εσκεμμένα: ο ρόλος του Βασιλικού Εθνικού Ινστιτούτου Τυφλών (R.N.I.B.) στην αντιμετώπιση των εκπαιδευτικών αναγκών των τυφλών παιδιών*
Eamonn Fetton, B.Ed, MA (Διευθυντής Εκπαίδευσης και Απασχόλησης του Βασιλικού Εθνικού Ινστιτούτου Τυφλών, Ηνωμένο Βασίλειο)

ΔΙΕΘΝΕΣ ΣΥΝΕΔΡΙΟ

Εκπαίδευση και Τύφλωση: Σύγχρονες Τάσεις και Προοπτικές

- 16.50-17.30** *Η εμπλοκή της Κίνησης για την Ευμερία των Τυφλών στην εφαρμογή της θεσμοθετημένης εκπαιδευτικής πολιτικής για τους τυφλούς στην Κύπρο*
Χριστάκης Νικολαΐδης (Γενικός Γραμματέας της Παγκύπριας Οργάνωσης Τυφλών, Κύπρος)
- 17.30-18.10** *Ο ρόλος ενός Κέντρου Υποστήριξης*
Øystein Forsbak (Διευθυντής του Εθνικού Κέντρου Υποστήριξης Tambartun, Τρόντχαϊμ, Νορβηγία)
- 18.10-18.30** Συζήτηση
- 18.30-19.00** Καφές

ΤΕΤΑΡΤΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ: Ζητήματα χώρου και Τύφλωση

- Προεδρεύει** Μαρία Μαλικιώση-Λοΐζου (Καθηγήτρια του Τ.Ε.Α.Π.Η.)
- 19.00-19.40** *Κινητικότητα και Προσανατολισμός: ένα βασικό στοιχείο της ενταξιακής εκπαίδευσης για τυφλούς μαθητές*
Diane L. Fazzi, PhD (Καθηγήτρια και Συντονίστρια του Προγράμματος Εξειδίκευσης στην Κινητικότητα και τον Προσανατολισμό, Πανεπιστήμιο της Πολιτείας της Καλιφόρνιας, Λος Άντζελες, Η.Π.Α.)
- 19.40-20.20** *Σχεδιάζοντας κτίρια και αστικές περιοχές για όλους, με ιδιαίτερη φροντίδα για τα άτομα με ειδικές ανάγκες*
Σοφία Παπασωτηρίου (Επίκουρη Καθηγήτρια του Τομέα Αρχιτεκτονικού Σχεδιασμού και Εικαστικών Τεχνών, Τμήμα Αρχιτεκτόνων, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης)
- 20.20-20.40** Συζήτηση
- 20.40-21.15** Επισκόπηση εργασιών της ημέρας

ΚΥΡΙΑΚΗ 8 ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ 2004

ΠΡΩΤΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ: Αναλυτικό πρόγραμμα και διαφοροποίηση

- Προεδρεύει** Κώστας Χρυσοφίδης (Αναπληρωτής καθηγητής του Τ.Ε.Α.Π.Η.)
- 09.00-09.40** *Η διδασκαλία γραφής και ανάγνωσης με τη χρήση της μεθόδου Braille σε ενταξιακά πλαίσια*
João Roe, PhD (Επικεφαλής Ομάδας Συνεργασίας της Υπηρεσίας Αισθητηριακής Υποστήριξης του Μπρίστολ, Ομάδα Υποστήριξης της Όρασης, Ηνωμένο Βασίλειο)
- 09.40-10.20** *Η σημασία και ο ρόλος του αναλυτικού προγράμματος στην ενταξιακή εκπαίδευση των τυφλών παιδιών στην Ελλάδα*
Αθηνά Ζώνιου-Σιδέρη, Παναγιώτα Καραγιάννη, Ευδοξία Ντεροπούλου-Ντέρου, Γεωργία Παπασταυρινίδου, Ηλέκτρα Σπανδάγου (Μέλη της ομάδας εργασίας για το Αναλυτικό Πρόγραμμα του Κέντρου Έρευνας και Τεκμηρίωσης Ενταξιακών Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων, Τ.Ε.Α.Π.Η.)
- 10.20-11.00** *Το πρόγραμμα διδασκαλίας των μαθηματικών και η εφαρμογή του σε μαθητές με σοβαρά προβλήματα όρασης στη γενική εκπαίδευση*
Emmy Csocsán (Καθηγήτρια του Τμήματος Επιστημών Αποκατάστασης, Πανεπιστήμιο του Ντόρτμουντ, Γερμανία)

ΔΙΕΘΝΕΣ ΣΥΝΕΔΡΙΟ

Εκπαίδευση και Τύφλωση: Σύγχρονες Τάσεις και Προοπτικές

5

11.00-11.30 Συζήτηση

11.30-12.00 Καφές

ΔΕΥΤΕΡΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ: Τεχνολογικές εξελίξεις**Προεδρεύει** Βασίλης Τσελφές (Αναπληρωτής καθηγητής του Τ.Ε.Α.Π.Η.)12.00-12.40 *Οι Τεχνολογίες Πληροφορικής στην ενταξιακή εκπαίδευση των τυφλών μαθητών***Γιώργος Θ. Κουρουπέτρογλου** (Καθηγητής του Τμήματος Πληροφορικής και Τηλεπικοινωνιών, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών)

12.40 -13.20

Υποστηρικτική τεχνολογία για την παραγωγή επιστημονικών εγγράφων για τυφλούς χρήστες
Mag. **Mario Batusic** (Μέλος της επιστημονικής/ερευνητικής ομάδας του Ινστιτούτου Ενταξιακών Μελετών του Πανεπιστημίου Johannes Kepler, Λιντς, Αυστρία)13.20-14.00 *Βιβλιοθήκες προσιτές σε όλους***Μωυσής Κουρουζίδης** (Σεισμολόγος, Διευθυντής της Ευωνύμου Οικολογικής Βιβλιοθήκης)

14.00-14.30 Συζήτηση

14.30-16.00 Γεύμα

ΤΡΙΤΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ: Από την εκπαιδευτική στην κοινωνική ένταξη**Προεδρεύει** Καλλιρρόη Παπαδοπούλου (Λέκτορας του Τ.Ε.Α.Π.Η.)16.00-16.40 *Κοινωνική και επαγγελματική ένταξη των τυφλών στην Ελλάδα***Ηλίας Μαργιόλας** (Πρόεδρος του Πανελληνίου Συνδέσμου Τυφλών)16.40-17.20 *Η εμπειρία ενός τυφλού: ως φοιτητή και ως δασκάλο***Νεκτάριος Παΐσιος** (Φοιτητής του Τμήματος Επιστημών της Αγωγής, Πανεπιστήμιο της Κύπρου)

17.20-18.00

Η σχολική ένταξη των τυφλών στην Ελλάδα. Πρόγραμμα ένταξης στο 35ο Δημοτικό Σχολείο Πειραιά
Αλέξης Γκλίνοσ (Ειδικός δάσκαλος τυφλών)

18.00-18.30 Συζήτηση

18.30-19.00 Καφές

ΤΕΛΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ**Προεδρεύει** Αθηνά Ζώνιου-Σιδέρη (Αναπληρώτρια καθηγήτρια του Τ.Ε.Α.Π.Η., επιστημονική υπεύθυνη του έργου)19.00-20.00 Επισκόπηση εργασιών Συνεδρίου
Αξιολόγηση Συνεδρίου

Λήξη

ΠΕΡΙΛΗΨΕΙΣ

Αθηνά
Ζώνιου-Σιδέρη

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΕΝΤΑΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ: ΜΙΑ ΠΟΡΕΙΑ ΕΙΚΟΣΙ ΕΤΩΝ

Αντικείμενο της ανακοίνωσης αυτής είναι η κριτική αναδρομή της ένταξης στην Ελλάδα. Η εκπαιδευτική ένταξη των ανάπηρων μαθητών στο γενικό σχολείο, όπως αρχικά οριοθετήθηκε σε θεωρητικό τουλάχιστον επίπεδο στην Ελλάδα, δεν αποτελούσε μια απλή εκπαιδευτική πρακτική, αλλά είχε ξεκάθαρες ιδεολογικές, φιλοσοφικές, κοινωνικές και πολιτικές διαστάσεις.

Η πορεία της ένταξης στην Ελλάδα έχει σηματοδοτηθεί από σημαντικές ανακατατάξεις, τόσο στη γενική όσο και στην ειδική εκπαίδευση.

Πιο συγκεκριμένα, η εισαγωγή νέων όρων στην ειδική αγωγή (από τους οποίους κάποιои μάλιστα επιδίωξαν να διευρύνουν ή και να αντικαταστήσουν εννοιολογικά την ένταξη), νέων κατηγοριών ειδικών αναγκών, καινούργιων διαγνωστικών, παρεμβατικών και εκπαιδευτικών δομών δημιουργούν την εντύπωση ότι ο ρόλος της ένταξης ίσως έχει πια διαφοροποιηθεί.

Παρόλα αυτά, η ένταξη, ως εκπαιδευτική και κοινωνική επιδίωξη, χαρακτηρίζεται από αλλαγή αλλά και από σταθερότητα, αφού ο στόχος της είναι διττός: α) να παρέμβει άμεσα στο υπάρχον εκπαιδευτικό σύστημα, με στόχο την ένταξη των ανάπηρων μαθητών· β) να αλλάξει τις δομές του συστήματος ώστε να γίνουν εξ ορισμού ενταξιακές. Μέσα από τη διαδικασία αυτή η ένταξη επιδιώκει την προώθηση και τη δημιουργία ενός δημοκρατικού σχολείου για όλους.

Στην ανακοίνωση αυτή επιδιώκεται η πολλαπλή προσέγγιση της ένταξης. Αρχικά παρουσιάζεται μια σύντομη αποτίμηση της πορείας της ένταξης στην Ελλάδα, που εντοπίζει τις τομές όσο και τη συνέχεια στην εκπαιδευτική πολιτική και πρακτική. Ακολουθεί η θεωρητική διαπραγμάτευση του όρου της ένταξης και, κυρίως, της ιδεολογικής της σημασίας ως μέσου αλλαγής του σχολείου.

Roger
Slee

ΕΝΤΑΣΙΑΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗ ΣΤΗ ΝΕΑ ΕΠΟΧΗ

Η ανακοίνωση αυτή αναφέρεται στις προόδους που έχει σημειώσει η ενταξιακή εκπαιδευτική πολιτική και πρακτική στην πολιτεία Κουίνσλαντ της Αυστραλίας. Γίνεται προσπάθεια να διακριθεί η ενταξιακή εκπαίδευση από τις παραδοσιακές προσεγγίσεις των ειδικών εκπαιδευτικών αναγκών, οι οποίες, τελικά, αποβαίνουν εις βάρος της ταυτότητας των μαθητών και ενισχύουν τον εκπαιδευτικό αποκλεισμό. Η ενταξιακή εκπαίδευση μας δίνει τη δυνατότητα να εξετάσουμε τη σχολική οργάνωση, το αναλυτικό πρόγραμμα, την παιδαγωγική και εκπαιδευτική πολιτική και πρακτική, και να εντοπίσουμε μορφές αποκλεισμού, με στόχο να καταργήσουμε τα εμπόδια στην πρόσβαση και την επιτυχία μιας σειράς διαφορετικών μαθητών. Η ανακοίνωση αυτή βασίζεται σε ποικίλες έρευνες και υποστηρίζει τη σχολική μεταρρύθμιση ως αναγκαία προϋπόθεση για την εκπαιδευτική ένταξη, σε αντιδιαστολή με την πρακτική ενσωμάτωσης μαθητών στο ισχύον εκπαιδευτικό status quo.

Derrick
Armstrong

ΕΝΤΑΣΗ, ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΚΑΙ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Ο Raymond Williams ισχυριζόταν ότι «Ο αγώνας για δημοκρατία είναι αγώνας για την αναγνώριση της ισότητας, αλλιώς δεν είναι τίποτα». Στην ανακοίνωση αυτή εξετάζω τα επιχειρήματα υπέρ της ενταξιακής εκπαίδευσης και προβαίνω σε μια αναδρομή στις προόδους οι οποίες έχουν σημειωθεί προς την κατεύθυνση της εφαρμογής ενός ενταξιακού προγράμματος στα ευρωπαϊκά συμφραζόμενα. Προσπαθώ επίσης να δείξω ότι η ένταξη έχει σε μεγάλο βαθμό διαμορφωθεί μέσα σε ένα ηγεμονικό πλαίσιο, το οποίο υπονομεύει τη θεμελιώδη αξία της: να προαγάγει τη συμμετοχή και τη δημοκρατία. Στη συνέχεια περιγράφω ένα εναλλακτικό μοντέλο, που αναγνωρίζει την εξαιρετικά αμφισβητούμενη φύση της εξουσίας και της γνώσης μέσα στα εκπαιδευτικά συστήματα. Το μοντέλο αυτό υπογραμμίζει το ρόλο μιας φιλοσοφίας της ένταξης που υποστηρίζει τη δημοκρατική συμμετοχή, η οποία έχει σημασία στο ζήτημα της σχέσης μεταξύ της ετερότητας και της κατανόησης της εξουσίας ως δημιουργικής ενέργειας.

ΔΙΕΘΝΕΣ ΣΥΝΕΔΡΙΟ

Εκπαίδευση και Τύφλωση: Σύγχρονες Τάσεις και Προοπτικές

7

Elizabeth
Clery**ΠΟΛΙΤΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ ΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ: Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΜΕΡΙΜΝΑ****ΓΙΑ ΤΑ ΤΥΦΛΑ ΠΑΙΔΙΑ ΣΤΗΝ ΑΓΓΛΙΑ**

Η δημοσίευση της Έκθεσης Warnock το 1978, που οδήγησε στο σχετικό με την εκπαίδευση νόμο του 1981, αποτέλεσε κρίσιμη καμπή στην αγωγή των παιδιών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες. Έκτοτε, η έμφαση δόθηκε στην προσπάθεια ένταξης της πλειονότητας των παιδιών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες στα σχολεία της γενικής εκπαίδευσης· κατά συνέπεια, τα ειδικά σχολεία αντιμετωπίζουν όλο και περισσότερο τις ανάγκες των παιδιών με σημαντικές πρόσθετες αναπηρίες πέραν της βασικής. Η ανακοίνωση αυτή εστιάζει σε τρία αλληλένδετα σημεία πολιτικής και πρακτικής, τα οποία αφορούν στα παιδιά με σοβαρά προβλήματα όρασης. Η ανακοίνωση ξεκινά με τη σκιαγράφηση του νομοθετικού πλαισίου για τα παιδιά με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, εντοπίζοντας τα καίρια ζητήματα που είχαν συνέπειες στην ανάπτυξη της μέριμνας για τα παιδιά με σοβαρά προβλήματα όρασης. Γίνεται αναφορά στην έρευνα του Βασιλικού Εθνικού Ινστιτούτου Τυφλών (R.N.I.B.), σχετικά με αριθμούς παιδιών, τύπους αναγκών και επιλογή σχολείου. Στη συνέχεια, περιγράφεται το ισχύον πλαίσιο για την αντιμετώπιση των αναγκών των παιδιών με σοβαρά προβλήματα όρασης. Ακολούθως, η ανακοίνωση αναφέρεται σε μερικά από τα εμπόδια και τις λύσεις που προέκυψαν κατά τη διαδικασία, χρησιμοποιώντας πραγματικά παραδείγματα για να περιγράψει τα κρίσιμότερα ζητήματα. Στο σημείο αυτό της ανακοίνωσης παρουσιάζεται μία πρόσφατη έκθεση, που εξετάζει το κατά πόσον το εκπαιδευτικό σύστημα εξυπηρετεί επιτυχώς τα παιδιά με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες. Στόχος της ανακοίνωσης είναι να εντοπίσει τα κρίσιμα ζητήματα που πρέπει να αντιμετωπιστούν από την πολιτική και την πρακτική, καθώς και να φανεί χρήσιμη στους ειδικούς που ασχολούνται με την ανάπτυξη και την παροχή ποιοτικών υπηρεσιών σε τυφλά και μερικώς βλέποντα παιδιά στην Ελλάδα.

Αναστασία
Βλάχου**ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΩΙΜΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΣΤΗΡΙΞΗ****ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ ΜΕ ΣΟΒΑΡΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΟΡΑΣΗΣ**

Η διαμόρφωση πολιτικής για την πρώιμη εκπαιδευτική και κοινωνική στήριξη των μαθητών με σοβαρά προβλήματα όρασης αποτελεί μέρος της γενικότερης εκπαιδευτικής πολιτικής μιας χώρας για την ανάπτυξη δομών πρώιμης παρέμβασης και κοινωνικής στήριξης. Όπως έχει επισημανθεί, η ύπαρξη δομών και υπηρεσιών πρώιμης εκπαιδευτικής και κοινωνικής στήριξης αποτελεί θέμα μείζονος σημασίας τόσο για τη μείωση των παραγόντων που θέτουν σε κίνδυνο την ομαλή αναπτυξιακή πορεία του παιδιού όσο και για τη βελτίωση της ποιότητας των εκπαιδευτικών υπηρεσιών που παρέχονται στους μαθητές με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, συμπεριλαμβανομένων και των μαθητών με προβλήματα όρασης.

Στη συγκεκριμένη ανακοίνωση επιχειρείται (α) η σκιαγράφηση της σημερινής ελληνικής πραγματικότητας όσον αφορά στον τομέα της πρώιμης εκπαιδευτικής στήριξης των ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, (β) η κριτική τοποθέτηση απέναντι στις διαδικασίες που ακολουθούνται σε διεθνές επίπεδο για την ανάπτυξη πολιτικών-πρακτικών πρώιμης εκπαιδευτικής παρέμβασης και (γ) η ανάπτυξη ενός υποστηρικτικού πλαισίου μετάβασης των μαθητών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, γενικότερα, και των μαθητών με σοβαρά προβλήματα όρασης, ειδικότερα, από την προσχολική στη σχολική εκπαίδευση.

Karin
Edigkauer**ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΤΥΦΛΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ**

Στην ανακοίνωση αυτή περιγράφεται συνοπτικά η δομή της γερμανικής εκπαιδευτικής πολιτικής και, στη συνέχεια, εξετάζεται ειδικότερα η περίπτωση του Σλέσβιχ-Χόλσταϊν, που υπήρξε ένα από τα πρώτα ομόσπονδα κράτη της Γερμανίας το οποίο εφάρμοσε ενταξιακή εκπαίδευση για τα τυφλά παιδιά και τα παιδιά με μειωμένη όραση.

Εξηγούνται οι αλλαγές που έγιναν πρόσφατα στο αναλυτικό πρόγραμμα με στόχο την αντιμετώπιση των αναγκών όλων των παιδιών και των νέων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, ανεξαρτήτως του σχολείου στο οποίο φοιτούν.

ΔΙΕΘΝΕΣ ΣΥΝΕΔΡΙΟ

Εκπαίδευση και Τύφλωση: Σύγχρονες Τάσεις και Προοπτικές

John
M. Kennedy

ΟΙ ΤΥΦΛΟΙ ΖΩΓΡΑΦΙΖΟΥΝ ΤΙΣ ΑΚΜΕΣ ΤΩΝ ΕΠΙΦΑΝΕΙΩΝ ΑΠΟ ΤΟ ΔΙΚΟ ΤΟΥΣ, ΑΠΤΙΚΟ ΠΕΔΙΟ

Τα έργα ζωγραφικής των τυφλών αναγνωρίζονται από τους βλέποντες. Όπως ακριβώς και οι ζωγραφίες των βλέπόντων, απεικονίζουν επιφάνειες. Οι επιφάνειες είναι οι εμπρόσθιες ή οι πλαϊνές όψεις αντικειμένων. Οι επιφάνειες υποδεικνύουν τη θέση του παρατηρητή: την οπτική ή απτική γωνία. Όπως ακριβώς οι βλέποντες έχουν οπτική γωνία, οι τυφλοί έχουν απτική. Οι ζωγραφίες χρησιμοποιούν γραμμές για να δηλώσουν τις ακμές των επιφανειών. Οι επιφάνειες μπορεί να αλληλεπικαλύπτονται· οι ζωγραφίες των τυφλών χρησιμοποιούν το σχήμα «Ταυ» για να δηλώσουν ποια από τις αλληλεπικαλυπτόμενες επιφάνειες βρίσκεται πιο μπροστά. Οι επιφάνειες των αντικειμένων ακουμπούν στο έδαφος και οι τυφλοί χρησιμοποιούν συχνά το αυξανόμενο ύψος στον πίνακα για να δείξουν ποιο αντικείμενο βρίσκεται πιο μακριά. Μια καλή θεωρία για το τι μπορούν να κάνουν τόσο οι τυφλοί όσο και οι βλέποντες σε έναν πίνακα θα βοηθήσει τους εκπαιδευτικούς να υπερασπιστούν την άποψη ότι οι τυφλοί αντιλαμβάνονται εικόνες (Eriksson, 1998).

Susanna
Millar

ΑΝΑΓΝΩΣΗ ΚΑΙ ΧΩΡΙΚΗ ΓΝΩΣΗ ΜΕΣΩ ΤΗΣ ΑΦΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΚΙΝΗΣΗΣ

Δύο πεδία της έρευνας έχουν ιδιαίτερη σημασία για την εκπαίδευση των τυφλών παιδιών: η ανάγνωση διά της αφής και η χωρική αντίληψη και γνώση. Η ανακοίνωση αυτή εστιάζει στα ευρήματα της μεθόδου Braille και την κατανόηση των χωρικών σχέσεων στον προσωπικό και γεωγραφικό χώρο μέσω της αφής και της κίνησης.

Η γνωστική νευροεπιστήμη έχει καταδείξει ότι η ακριβής αντίληψη και απόδοση εξαρτώνται από πολυαισθητηριακές πληροφορίες. Το γεγονός ότι η λειτουργική αφή δεν είναι μια αυτόνομη αίσθηση, ούτε μια αυστηρά οργανωμένη αυτόνομη ιδιότητα, αλλά εξαρτάται από τη συνεισφορά πληροφοριών από διαφορετικές αισθητηριακές πηγές, είναι, ως εκ τούτου, ιδιαίτερα σημαντικό για την ανάπτυξη και τη μάθηση σε περίπτωση απουσίας της όρασης. Η λειτουργική αφή, ή απτική αντίληψη, εξαρτάται καίρια από διερευνητικές κινήσεις, καθώς και από πληροφορίες της αφής, κι επίσης απαιτεί τη χρήση σημείων αναφοράς για την κωδικοποίηση του χώρου. Η συμβολή πληροφοριών από όλες αυτές τις πηγές παίζει ουσιαστικό ρόλο, σε σχέση με τις δεξιότητες της ομιλίας και της γλώσσας, στην ανάπτυξη άνετης ανάγνωσης της γραφής Braille. Σωματο-κεντρικές ενδείξεις από το κεφάλι, τον αυχένα και τα άκρα, καθώς και στάσεις του σώματος, παρέχουν σημεία αναφοράς για θέσεις, αποστάσεις και κατευθύνσεις, τα οποία είναι εξαιρετικά σημαντικά για τη χαρτογράφηση της επιφάνειας του γραφείου και του προσωπικού χώρου. Στοιχεία που συνηγορούν στο ότι τέτοιες εγω-κεντρικές χωρικές αναφορές μπορούν επίσης να συσχετισθούν με σημεία αναφοράς στο περιβάλλον σε συνθήκες τύφλωσης, θα εξεταστούν σε σχέση με την ανάγνωση χάρτη και την κίνηση σε γεωγραφικό χώρο.

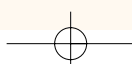
Η εκ γενετής ολική τύφλωση είναι σχετικά σπάνια. Η ανακοίνωση ολοκληρώνεται με μια σύντομη αναφορά σε όσα γνωρίζουμε μέχρι σήμερα για την ευελιξία του ανθρώπινου εγκεφάλου, την ικανότητά του να προσαρμόζεται σε διαφορετικούς τύπους έλλειψης όρασης.

Παναγιώτα
Καραγιάννη

Ο ΜΕΤΑΦΟΡΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ ΣΤΗ ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΑΛΛΗΛΕΠΙΔΡΑΣΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΤΥΦΛΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ

Η μεταφορά ως γλωσσικό φαινόμενο έχει μακρά ιστορία στο χώρο της γλωσσολογίας, της φιλοσοφίας και της ψυχολογίας. Αποτελεί κομβικό σημείο για την αποτελεσματικότητα της επικοινωνίας στην έκφραση σύνθετων ιδεών, αλλά και στη δόμηση της σκέψης. Η μελέτη της σε εκπαιδευτικό πλαίσιο αποκτά, συνεπώς, ιδιαίτερη σημασία.

Στην ανακοίνωση αυτή διερευνάται ο μεταφορικός λόγος στη σχολική κοινότητα των τυφλών, οι τρόποι, δηλαδή, με τους οποίους χρησιμοποιείται η γλώσσα ως εργαλείο για την κοινή γνώ-

ΔΙΕΘΝΕΣ ΣΥΝΕΔΡΙΟ

Εκπαίδευση και Τύφλωση: Σύγχρονες Τάσεις και Προοπτικές

ση και κατανόηση. Εξετάζονται οι μεταφορές των σχολικών εγχειριδίων, η παραγωγή μεταφορικού λόγου από τα τυφλά παιδιά, καθώς και η συχνότητα παραγωγής και οι χρήσεις της στη διδασκαλία από τους εκπαιδευτικούς. Παρουσιάζονται οι δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι τυφλοί μαθητές, οι αποδόσεις τους και το μοντέλο διδασκαλίας της μεταφοράς από τον εκπαιδευτικό της τάξης.

Η συλλογή του σχετικού υλικού έχει γίνει εθνογραφικά, οι εκπαιδευτικοί διάλογοι έχουν μαγνητοφωνηθεί και στη συνέχεια έχουν αναλυθεί με τη μέθοδο της θεμελιωμένης θεωρίας.

Τα συμπεράσματα που προέκυψαν από τη συγκεκριμένη ανάλυση υποδεικνύουν ότι τα τυφλά παιδιά, για να κατανοήσουν το μεταφορικό λόγο, αξιοποιούν τη σημασιολογική τους γνώση, γεγονός που υποκινεί τους εκπαιδευτικούς να αναλώνονται σε κοινότοπες επεξηγήσεις, οι οποίες περιορίζουν το εύρος των δεδομένων. Τα οπτικά σημαινόμενα των μεταφορών αντικαθίστανται για να επεξηγηθούν με άλλα οπτικά σημαινόμενα· λόγω της συγκεκριμένης τυπολογίας της διδασκαλίας, οι ευκαιρίες που παρέχει η μεταφορά τόσο για τη χρήση της γλώσσας όσο και για γνωστική εμβάθυνση δεν αξιοποιούνται.

Τέλος, η έρευνα του συγκεκριμένου γλωσσικού φαινομένου αναδεικνύει ζητήματα που αφορούν στην ειδική εκπαίδευση στο σύνολό της, με έμφαση στον πληθυσμό των τυφλών παιδιών.

Αργυρώ Ράπτου

ΚΕΝΤΡΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΚΑΙ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΤΥΦΛΩΝ (Κ.Ε.Α.Τ.): ΧΘΕΣ, ΣΗΜΕΡΑ, ΑΥΡΙΟ

Η ιστορία του Κ.Ε.Α.Τ., ήδη από την ίδρυσή του το 1906, είναι συνυφασμένη με τη νεότερη ιστορία της Ελλάδας. Η πρωτοποριακή για την εποχή πρωτοβουλία του Δημήτριου Βικέλα και του Γεώργιου Δροσίνη ήταν η αφορμή για την έναρξη της εκπαίδευσης και της αποκατάστασης των ατόμων με προβλήματα όρασης στη χώρα μας. Από τότε ξεκίνησε μια μεγάλη πορεία μέσα στο χρόνο, που στόχο της είχε την καταπολέμηση του αποκλεισμού των τυφλών από τις δραστηριότητες της ζωής. Στην πορεία αυτή συνεισέφεραν μεγάλοι ευεργέτες, πνευματικές προσωπικότητες, αλλά και η Εκκλησία της Ελλάδας, στην αρμοδιότητα της οποίας υπαγόταν η διοίκηση του Ιδρύματος μέχρι και το 1979.

Σήμερα το Κ.Ε.Α.Τ. είναι Ν.Π.Δ.Δ. και εποπτεύεται από το υπουργείο Υγείας και Πρόνοιας. Πρόκειται για έναν ζωντανό οργανισμό, που παρέχει υπηρεσίες στα άτομα με προβλήματα όρασης, σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης.

Ο Προνηπιακός Σταθμός, η στέγαση και στήριξη του Ειδικού Νηπιαγωγείου και του Ειδικού Δημοτικού Σχολείου, η υποστηρικτική διδασκαλία στους μαθητές Γυμνασίου και Λυκείου, το τυπογραφείο είναι μερικές από τις βασικές υπηρεσίες που προσφέρει. Ταυτόχρονα, με πρωτοβουλία και στήριξη του Κ.Ε.Α.Τ. και σε συνεργασία με άλλους φορείς, λειτουργούν το Ι.Ε.Κ. «Τειρεσίας» και η Μονάδα Εκπαίδευσης Τυφλοκωφών παιδιών. Οι νέοι κτιριακοί χώροι του Κ.Ε.Α.Τ., το ειδικά εκπαιδευμένο επιστημονικό προσωπικό και η υλικοτεχνική του υποδομή δίνουν κάθε χρόνο την ευκαιρία σε μεγάλο αριθμό επιστημόνων να πραγματοποιήσουν την πρακτική τους άσκηση σε θέματα που σχετίζονται με τα άτομα με προβλήματα όρασης.

Το μέλλον του Κ.Ε.Α.Τ., με τη στήριξη και της Πολιτείας, είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με τη βελτίωση των συνθηκών εκπαίδευσης και την ισότιμη ένταξη των τυφλών ατόμων στην κοινωνία. Η νέα εποχή για το Κ.Ε.Α.Τ. σχετίζεται επίσης άμεσα με περισσότερες προσπάθειες συνεργασίας με επιστημονικούς φορείς στην Ελλάδα και το εξωτερικό, ανάπτυξη και εκπαίδευση στις νέες τεχνολογίες, ερευνητικές ενέργειες, συνεχή επιμόρφωση και εξειδίκευση του προσωπικού, άνοιγμα σε νέα επαγγέλματα ώστε τα άτομα με προβλήματα όρασης να έχουν περισσότερες και καλύτερες ευκαιρίες επαγγελματικής αποκατάστασης.

Eamonn Fetton

ΤΥΧΑΙΑ Η ΕΣΚΕΜΜΕΝΑ: Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΙΚΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ ΤΥΦΛΩΝ (R.N.I.B.) ΣΤΗΝ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΑΝΑΓΚΩΝ ΤΩΝ ΤΥΦΛΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ

Αντικείμενο της ανακοίνωσης αυτής δεν είναι μια απλή περιγραφή των υπηρεσιών που παρέχει το R.N.I.B., αλλά η παρουσίαση της εμπειρίας του R.N.I.B. ως βάσης για τη συζήτηση σχετικά

ΔΙΕΘΝΕΣ ΣΥΝΕΔΡΙΟ

Εκπαίδευση και Τύφλωση: Σύγχρονες Τάσεις και Προοπτικές

με τις πλευρές της παροχής των υπηρεσιών, που είναι καλό να σχεδιαστούν σε εθνική, περιφερειακή ή τοπική βάση. Όπως δηλώνει ο τίτλος της ανακοίνωσης, η φύση της παροχής αυτής επηρεάζεται από πληθώρα παραγόντων· ως εκ τούτου, η ανακοίνωση ξεκινά με την αναφορά σε ορισμένους ιστορικούς, πολιτικούς και πολιτισμικούς παράγοντες, οι οποίοι έχουν διαμορφώσει το πλαίσιο για την ανάπτυξη της παροχής των υπηρεσιών του R.N.I.B. στο Ηνωμένο Βασίλειο. Στη συνέχεια, η ανακοίνωση πραγματεύεται συνοπτικά την παροχή υπηρεσιών του R.N.I.B. σε συσχέτισμό με τρεις βασικές στρατηγικές προσεγγίσεις: την επιρροή της πολιτικής και της πρακτικής μέσω της έρευνας, της πολιτικής που ενισχύει τη δράση και της ενημέρωσης· την ενίσχυση της κρατικής παροχής μέσω της παροχής πληροφόρησης, εκπαίδευσης και καθοδήγησης, και της παροχής υπηρεσιών υψηλής εξειδίκευσης οι οποίες δεν θα ήταν διαθέσιμες αλλιώς, συμπεριλαμβανομένων των ειδικών σχολείων για τα παιδιά με πολλαπλές αναπηρίες και της παραγωγής βοηθημάτων για το αναλυτικό πρόγραμμα. Δεδομένου ότι οι υπηρεσίες του R.N.I.B. απηχούν τις συνθήκες του Ηνωμένου Βασιλείου και το φιλανθρωπικό χαρακτήρα του R.N.I.B., θα μπορούσε η εμπειρία αυτή να βοηθήσει στο σχεδιασμό της παροχής υπηρεσιών σε άλλες χώρες; Προσπαθώντας να δώσει απάντηση στο ερώτημα αυτό, η ανακοίνωση εξετάζει το ενδεχόμενο σχεδιασμού όψεων της παροχής σε διαφορετικά επίπεδα: εθνικό, περιφερειακό και τοπικό. Επισημαίνει, τέλος, ορισμένα ενδιαφέροντα φιλοσοφικά ζητήματα που άπτονται των πιθανών ρόλων του κρατικού, του εμπορικού και του εθελοντικού τομέα.

**Χριστάκης
Νικολαΐδης**

Η ΕΜΠΛΟΚΗ ΤΗΣ ΚΙΝΗΣΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΥΗΜΕΡΙΑ ΤΩΝ ΤΥΦΛΩΝ ΣΤΗΝ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΗΣ ΘΕΣΜΟΘΕΤΗΜΕΝΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΤΥΦΛΟΥΣ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ

Η κυπριακή πολιτεία, σε συνεργασία με τους οργανωμένους φορείς των ατόμων με αναπηρία, πέτυχε το 1999 τη θεσμοθέτηση του ειδικού εκπαιδευτικού μοντέλου της Κύπρου και τον καθορισμό διαδικασιών κοινής εκπαίδευσης των τυφλών και των παιδιών με αναπηρία γενικά. Το κυπριακό νομοθέτημα είναι σήμερα ένα από τα πλέον σύγχρονα θεσμοθετημένα νομοθετικά πλαίσια με αντικείμενο την οργανωμένη εκπαιδευτική ένταξη των παιδιών με αναπηρία στο γενικό εκπαιδευτικό σύστημα.

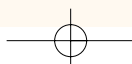
Σύμφωνα με αυτό, όλα τα παιδιά με αναπηρία φοιτούν στα γενικά εκπαιδευτικά ιδρύματα. Το κράτος μεριμνά για την πρόσληψη του αναγκαίου επιστημονικού και άλλου προσωπικού, για τον εφοδιασμό των παιδιών με τα απαραίτητα σύγχρονα εκπαιδευτικά μέσα, καθώς και για τον εξοπλισμό που απαιτείται για την κάλυψη των ειδικών αναγκών των παιδιών στους χώρους εκπαίδευσής τους. Οι διατάξεις του ειδικού σχετικού νόμου είναι διατυπωμένες με τρόπο ώστε να απαλείφονται τα μειονεκτήματα που έχει το μοντέλο της εκπαιδευτικής ένταξης και η υποχρεωτική φοίτηση των παιδιών αυτών στα γενικά εκπαιδευτικά ιδρύματα.

Δεδομένου, ωστόσο, ότι η επιτυχημένη εφαρμογή του εξαρτάται από πολλούς ανομοιογενείς παράγοντες, το εκπαιδευτικό αυτό σύστημα θα μπορούσε ακόμη και να καταρρεύσει, αν η Κίνηση για την Ευημερία των Τυφλών και οι φορείς που την αποτελούν δεν παρενέβαιναν ενεργά στη διαδικασία της εκπαιδευτικής ένταξης.

Το ίδιο το νομοθετικό πλαίσιο είναι αρκετά περίπλοκο: απαιτείται συνεχής προσπάθεια και σύγχευτες ενέργειες των φορέων αυτών, ώστε η νομική υλοποίηση να αποδίδει τα μέγιστα, διασφαλίζοντας απρόσκοπτη συμμετοχή των τυφλών παιδιών σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης.

Παρόλο που δεν είναι πάντοτε επιθυμητές από το εκπαιδευτικό κατεστημένο της Κύπρου, οι παρεμβάσεις της Κίνησης λειτουργούν ενισχυτικά και πολλές φορές καταλυτικά για την επίλυση προβλημάτων, συμβάλλοντας θετικά στην καθιέρωση νέων πολιτικών πρακτικών για τη συμπλήρωση των κενών που εξακολουθούν να διαπιστώνονται στη σχετική νομοθεσία.

Οι παρεμβάσεις σχετίζονται τόσο με την εφαρμογή διδακτικών μεθόδων και τη χρήση ειδικών τεχνικών και μέσων όσο και με την προετοιμασία των παιδιών, προκειμένου να καταστούν ικανά να αντιμετωπίσουν κάθε πιθανό εμπόδιο προς την κοινωνική και την επαγγελματική τους αποκατάσταση.

ΔΙΕΘΝΕΣ ΣΥΝΕΔΡΙΟ

Εκπαίδευση και Τύφλωση: Σύγχρονες Τάσεις και Προοπτικές

Η Κίνηση για την Ευημερία των Τυφλών δεν περιορίζεται σε ακαδημαϊκές συζητήσεις για την εκπαιδευτική ένταξη των τυφλών. Με την ενεργή εμπλοκή της στις διάφορες διαδικασίες αποσκοπεί στον περιορισμό και την, κατά το δυνατό, εξάλειψη του στιγματισμού και της απομόνωσης των τυφλών παιδιών. Φροντίζει να διαπιστώνονται και να καταγράφονται οι εκπαιδευτικές, παιδαγωγικές, αλλά και ατομικές ανάγκες στήριξης των τυφλών παιδιών. Συνεργάζεται επίσης με τις αρμόδιες κρατικές υπηρεσίες στον καθορισμό και τη λήψη των τελικών αποφάσεων σχετικά με το χώρο και τη μορφή εκπαίδευσης, που συναρτώνται άμεσα με την εκπλήρωση των ειδικών αναγκών στήριξης. Η ικανοποίηση των τελευταίων αυτών εξαρτάται αποκλειστικά και μόνο από τις συγκεκριμένες συνθήκες και προϋποθέσεις, που κάθε φορά επικρατούν. Μόνο έτσι διασφαλίζεται η εκπαίδευση των τυφλών σε ένα ίδρυμα τυφλών ή κάποιο γενικό εκπαιδευτικό ίδρυμα με ανάλογη στήριξη και συμβουλές από ειδικούς παιδαγωγούς ως ισότιμη και νομικά κατοχυρωμένη, τυπικά τουλάχιστον.

Øystein
Forsbak

Ο ΡΟΛΟΣ ΕΝΟΣ ΚΕΝΤΡΟΥ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗΣ

Το 1991, το νορβηγικό Κοινοβούλιο ενέκρινε την αναδιοργάνωση της ειδικής αγωγής· με βάση την αναδιοργάνωση αυτή, τα δύο σχολεία τυφλών της Νορβηγίας, μαζί με τα ειδικά σχολεία για κωφά παιδιά και παιδιά με διαταραχές λόγου, προβλήματα συμπεριφοράς και μαθησιακές δυσκολίες, έγιναν υποστηρικτικά κέντρα ειδικής αγωγής. Σήμερα, το νορβηγικό σύστημα υποστήριξης για την Ειδική Αγωγή αποτελείται από τριάντα ένα κέντρα υποστήριξης.

Γενικά, ο σκοπός του συστήματος υποστήριξης είναι να εξασφαλίζει σε τοπική βάση εκπαιδευτικά εφόδια για όλους τους χρήστες, με τους δικούς τους όρους, χάρη σε μια υψηλού επιπέδου επάρκεια στην ειδική αγωγή, στο πλαίσιο ενός εθνικού δικτύου. Κύριος στόχος του συστήματος υποστήριξης είναι η καθοδήγηση και η υποστήριξη των κατά τόπους εκπαιδευτικών αρχών στην παροχή διευκολύνσεων σε παιδιά, νέους και ενήλικους με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες.

Το Εθνικό Κέντρο Υποστήριξης Tambartun είναι ένα από τα δύο κέντρα για τυφλούς στο νορβηγικό σύστημα υποστήριξης. Οι υπηρεσίες που παρέχει το Tambartun βασίζονται στην αρχή της ένταξης. Οι κύριες δραστηριότητες του Κέντρου είναι οι εξής:

- **Ιατρική και εκπαιδευτική αξιολόγηση** της όρασης και **διάγνωση της εξέλιξης** της οπτικής βλάβης.
- **Παροχή συμβουλών και καθοδήγησης σε τοπικό επίπεδο**, με έγκαιρη παρέμβαση εστιασμένη στην οικογένεια, συμβουλευτικές υπηρεσίες προσχολικής ηλικίας, καθώς και πελατοκεντρική διεπιστημονική συμβουλευτική και καθοδήγηση στα γενικά σχολεία.
- **Παιδαγωγικά εκπαιδευτικά σεμινάρια** (για δασκάλους, βοηθούς, ενισχυτές δασκάλους και λοιπά μέλη του προσωπικού των τοπικών σχολείων, καθώς και για γονείς). Τα τελευταία χρόνια, σε συνεργασία με το Πανεπιστήμιο του Τρόντχαϊμ, ξεκινήσαμε την εφαρμογή της Τεχνολογίας Πληροφορικής στα εκπαιδευτικά σεμινάρια των δασκάλων.
- Παραγωγή και διανομή **εκπαιδευτικού υλικού και ειδικής βιβλιογραφίας**.
- **Έρευνα και ανάπτυξη** στο πεδίο της ειδικής αγωγής.
- **Οργάνωση σεμιναρίων ειδικής αγωγής** για τυφλούς μαθητές.

Οι βασικές αρχές του Κέντρου περιγράφονται ως εξής:

- Μια υπηρεσία που προάγει την έρευνα και την ανάπτυξη.
- Συνολικός και μακροπρόθεσμος σχεδιασμός με τη δημιουργία ατομικού πλάνου για κάθε μαθητή.
- Διασφάλιση της ποιότητας των υπηρεσιών και των προϊόντων του Κέντρου με ομαδική και οργανωμένη δουλειά.

Diane
L. Fazzi

ΚΙΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΣ: ΕΝΑ ΒΑΣΙΚΟ ΣΤΟΙΧΕΙΟ ΤΗΣ ΕΝΤΑΞΙΑΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΓΙΑ ΤΥΦΛΟΥΣ ΜΑΘΗΤΕΣ

Η ανακοίνωση αυτή περιλαμβάνει μια σύνοψη των υπηρεσιών Κινητικότητας και Προσανατολι-

ΔΙΕΘΝΕΣ ΣΥΝΕΔΡΙΟ

Εκπαίδευση και Τύφλωση: Σύγχρονες Τάσεις και Προοπτικές

σμού για τυφλά παιδιά και νέους, από την πρώιμη παιδική ηλικία μέχρι την ανώτερη εκπαίδευση και τη μετάβαση στον ενήλικο βίο. Τονίζεται η ανάγκη για εκτεταμένες υπηρεσίες Κινητικότητας και Προσανατολισμού στο πλαίσιο ενός ενταξιακού εκπαιδευτικού προγράμματος. Πολλά από τα βασικά στοιχεία της διδασκαλίας Κινητικότητας και Προσανατολισμού παραμένουν τα ίδια, τόσο σε ειδικό όσο και σε ενταξιακό περιβάλλον, υπάρχουν ωστόσο συγκεκριμένες διαφορές στον τρόπο παροχής των υπηρεσιών αυτών σε συνθήκες ενταξιακού σχολείου και στις γειτονιές των τυφλών παιδιών. Δίνονται συμβουλές για τη συνεργασία των ειδικών με τις οικογένειες, για το δημιουργικό προγραμματισμό και για το σχεδιασμό της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Οι ποιοτικές υπηρεσίες Κινητικότητας και Προσανατολισμού εξαρτώνται από την ύπαρξη σωστά εκπαιδευμένων ειδικών, από την προετοιμασία του προσωπικού και από τη σωστή διαχείριση των αναγκών.

ΣΧΕΔΙΑΖΟΝΤΑΣ ΚΤΙΡΙΑ ΚΑΙ ΑΣΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΓΙΑ ΟΛΟΥΣ, ΜΕ ΙΔΙΑΙΤΕΡΗ ΦΡΟΝΤΙΔΑ ΓΙΑ ΤΑ ΑΤΟΜΑ ΜΕ ΕΙΔΙΚΕΣ ΑΝΑΓΚΕΣ

Η αρχιτεκτονική και ο αστικός σχεδιασμός είναι κάτι περισσότερο από άθροισμα κανόνων και προδιαγραφών. Η αρχιτεκτονική είναι αλληλένδετη με την κοινωνία, παράγεται από κοινωνικές σχέσεις και παράγει κοινωνικές σχέσεις.

Η μελέτη της αναπηρίας είναι, επίσης, ένα ζήτημα πολύ ευρύτερο από την απαρίθμηση κάποιων τεχνικών μέτρων που μπορούν να κάνουν τους χώρους περισσότερο προσπελάσιμους.

Για τους λόγους αυτούς η διερεύνηση των ζητημάτων αυτής της παρουσίας ξεκινά, εν συντομία, από πολύ μακριά, από την ιστορία των ιδεών (Diderot, *La lettre sur les aveugles*), για να φτάσει μέχρι τις σύγχρονες ριζοσπαστικές προσεγγίσεις (Disability Studies, Sociology of the Body), διατρέχοντας ζητήματα ορολογίας, θεωριών, συγκεκριμένων εφαρμογών (κυρίως νομοθετήματα) κ.ο.κ.

Η προβληματική αυτή, όπως περιγράφεται στον τίτλο, αποτελεί για την αρχιτεκτονική, παρά τα παραπάνω, ένα καινούργιο σχετικά πρόβλημα. Για πρώτη φορά διατυπώθηκε από συγκεκριμένους μελετητές (κυρίως τον S. Goldsmith, αλλά και άλλους, λιγότερο γνωστούς) στις αρχές της δεκαετίας του '60, στο ευνοϊκό κλίμα της πολιτιστικής και κοινωνικής έκρηξης της δεκαετίας εκείνης. Μέσα στο ευρύτερο αυτό κλίμα, η «απελευθέρωση» των μειονεκτικών ή παραμελημένων κοινωνικών ομάδων και ατόμων, η διεκδίκηση δικαιωμάτων, ακόμη και η αναγνώριση ή απόκτηση κοινωνικής ταυτότητας, οδήγησαν σε εγρήγορση και σε συγκεκριμένες πολιτικές και επιστημονικές ενέργειες. Ανάμεσά τους ήταν και η «ευαισθητοποίηση» των αρχιτεκτόνων και η δέσμευσή τους με κώδικες και προδιαγραφές. Σήμερα, στις χώρες που η περίοδος αυτή υπήρξε ιδιαίτερα έντονη, η ενημέρωση και η ανταπόκριση των αρχιτεκτόνων στο ζήτημα αυτό θεωρείται σοβαρό κριτήριο επαγγελματικής επάρκειας.

Σημαντική ώθηση στο πεδίο της εφαρμογής δόθηκε με τη δημοσίευση των πρώτων προδιαγραφών, του ενδεκασέλιδου ANSI 117.1 "Making buildings and facilities accessible to, and usable by, the physically handicapped", που βασίστηκε σε πειραματική έρευνα του Nugent στο Πανεπιστήμιο του Ιλλινόις. Μεγάλη επίδραση στον αρχιτεκτονικό κόσμο άσκησε επίσης η πρώτη δημοσίευση του εγχειριδίου του S. Goldsmith "Designing for the handicapped".

Έκτοτε, με την ωρίμανση του θέματος, αλλά και κάτω από τη μεγάλη πίεση των αιτημάτων των ίδιων των αναπήρων, τόσο οι θεωρίες και οι αρχιτεκτονικές προσεγγίσεις όσο και οι συγκεκριμένες εφαρμογές (κυρίως οι προδιαγραφές) έχουν αλλάξει ριζικά. Η βασικότερη τομή συνίσταται στη στροφή από το «σχεδιασμό για άτομα με ειδικές ανάγκες» στον «ενιαίο σχεδιασμό» ("universal design"), δηλαδή η στροφή από την κηδεμονική αντίληψη του σχεδιασμού στην εφαρμογή της μη διάκρισης και της πλήρους κοινωνικής ένταξης.

Για τα γενικά ζητήματα που αφορούν στην αναπηρία ως αυτόνομο επιστημονικό κλάδο, χρησιμοποιούνται κείμενα από την Κοινωνιολογία της Αναπηρίας και κρίσιμα νομοθετήματα, όπως ο νόμος "Americans with Disabilities Act" του 1990 και ο αγγλικός "Disability Discrimination Act" του 1995. Για τα θέματα των προδιαγραφών του χώρου χρησιμοποιείται το υπό επεξερ-

Σοφία
Παπασωτηρίου

ΔΙΕΘΝΕΣ ΣΥΝΕΔΡΙΟ

Εκπαίδευση και Τύφλωση: Σύγχρονες Τάσεις και Προοπτικές

13

γασία, ακόμη, εγχειρίδιο “European Manual for Accessibility” της ολλανδικής ομάδας του R. van Hek. Για τα ζητήματα της τύφλωσης, τέλος, χρησιμοποιούνται τα κείμενα “Manifesto for a United Nations Convention on the Rights of People with Disabilities” της World Blind Union και τα Μέρη II και III του ADA.

Στα συγκεκριμένα παραδείγματα που αναφέρονται στην ανακοίνωση αυτή, συζητείται ιδιαίτερα ο τρόπος προσανατολισμού των τυφλών που έχει χρησιμοποιηθεί στην πόλη της Πράγας.

João
Roe

Η ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΓΡΑΦΗΣ ΚΑΙ ΑΝΑΓΝΩΣΗΣ ΜΕ ΤΗ ΧΡΗΣΗ ΤΗΣ ΜΕΘΟΔΟΥ BRAILLE ΣΕ ΕΝΤΑΞΙΑΚΑ ΠΛΑΙΣΙΑ

Σκοπός της ανακοίνωσης αυτής είναι να διερευνήσει το πώς μπορούν τα παιδιά να διδαχθούν γραφή και ανάγνωση διά της αφής, ενώ ταυτόχρονα εντάσσονται σε συνθήκες όπου τα περισσότερα παιδιά διδάσκονται γραφή και ανάγνωση από τυπωμένα βιβλία.

Η διδασκαλία της γραφής και της ανάγνωσης με τη μέθοδο Braille είναι από πολλές απόψεις παρόμοια και, από πολλές άλλες, διαφορετική από τη διδασκαλία με βιβλία. Η διαπίστωση αυτή δημιουργεί ένα δίλημμα στους δασκάλους που διδάσκουν παιδιά κάνοντας χρήση της μεθόδου Braille. Χρειάζεται αποτελεσματικός σχεδιασμός, ο οποίος θα εξασφαλίζει τη συμμετοχή των παιδιών στις δραστηριότητες της τάξης, ενώ παράλληλα θα έχουν την ευκαιρία να αναπτύξουν τις ιδιαίτερες δεξιότητες που απαιτούνται για να μάθουν Braille.

Μέρος της ανακοίνωσης εστιάζει στα αρχικά στάδια της ανάπτυξης των δεξιοτήτων που απαιτούνται για την εκμάθηση γραφής και ανάγνωσης, όταν τα παιδιά δεν είναι ακόμη σε θέση να παρακολουθήσουν ένα κείμενο μόνα τους. Στη φάση αυτή, οι προκλήσεις της ένταξης των παιδιών αυτών στη γενική εκπαίδευση και οι διαφορές μεταξύ τυπωμένων βιβλίων και Braille είναι προφανείς.

Η ανακοίνωση καλύπτει επίσης πιθανά εμπόδια στην ένταξη κατά τη διάρκεια δραστηριοτήτων σχετικών με τη γραφή και την ανάγνωση· αναφέρεται επίσης στην ανάγκη της συνεργασίας ειδικών ώστε να ενισχυθεί η ένταξη ενώ παράλληλα θα διασφαλίζεται η άρτια διδασκαλία της μεθόδου Braille.

Θα κοινοποιηθούν στο ακροατήριο παραδείγματα από το υλικό και τα βοηθήματα που δημιούργησε η Ομάδα του Μπρίστολ. Σε αυτά περιλαμβάνονται ποικίλα απτικά βιβλία και απτικά επικαλύμματα που χρησιμοποιούνται με υπολογιστές.

Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΚΑΙ Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΑΝΑΛΥΤΙΚΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΣΤΗΝ ΕΝΤΑΞΙΑΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΤΩΝ ΤΥΦΛΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Με αφορμή πανελλαδική έρευνα, που πραγματοποιήθηκε σε εξακόσιους πενήντα (650) εκπαιδευτικούς όλων των βαθμίδων με θέμα τις στάσεις και τις απόψεις των εκπαιδευτικών σε θέματα ενταξιακής εκπαίδευσης παιδιών με αναπηρίες, προέκυψαν ενδιαφέροντα συμπεράσματα για τη σημασία και το ρόλο του αναλυτικού προγράμματος στην ενταξιακή εκπαίδευση.

Από την ανάλυση των ερευνητικών δεδομένων διαφαίνεται ότι, κατά την άποψη των εκπαιδευτικών, τροχοπέδη στην ενταξιακή εκπαίδευση δεν αποτελεί το αναλυτικό πρόγραμμα αλλά, κυρίως, ο βαθμός και το είδος της αναπηρίας του μαθητή.

Το εύρημα αυτό εγείρει μια σειρά από ερωτήματα που σχετίζονται με τη σημασία του αναλυτικού προγράμματος:

- α) Ποιοι είναι οι λόγοι που υπαγορεύουν την κλινική προσέγγιση των εκπαιδευτικών ως προς την ενταξιακή εκπαίδευση παιδιών με αναπηρίες;
- β) Γιατί, κατά περίπτωση, υπερτονίζεται ή υποβαθμίζεται ο ρόλος του αναλυτικού προγράμματος στην ενταξιακή εκπαίδευση;
- γ) Ποιοι είναι οι τρόποι σύστασης και εφαρμογής ενός αναλυτικού προγράμματος στην ενταξιακή εκπαίδευση τυφλών παιδιών;
- δ) Ποια είναι η αναγκαιότητα και οι αρχές που διέπουν τη διαφοροποίηση ενός αναλυτικού προγράμματος;

Αθηνά
Ζώνιου-Σιδέρη,
Παναγιώτα
Καραγιάννη,
Ευδοξία
Ντεροπούλου-
Ντέρου,
Γεωργία
Παπασταυρινίδου,
Ηλέκτρα
Σπανδάγου

ΔΙΕΘΝΕΣ ΣΥΝΕΔΡΙΟ

Εκπαίδευση και Τύφλωση: Σύγχρονες Τάσεις και Προοπτικές

Η ανακοίνωση, μέσω της ιστορικής αναδρομής στα αναλυτικά προγράμματα με έμφαση στην ειδική αγωγή από το 1975 μέχρι σήμερα, και σε συνδυασμό με τα πορίσματα της έρευνας, επιχειρεί να προσδιορίσει τη θέση του αναλυτικού προγράμματος στην ενταξιακή εκπαίδευση των τυφλών παιδιών στον ελλαδικό χώρο.

Emmy
Csocsán

ΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΤΩΝ ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΩΝ ΚΑΙ Η ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΣΕ ΜΑΘΗΤΕΣ ΜΕ ΣΟΒΑΡΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΟΡΑΣΗΣ ΣΤΗ ΓΕΝΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Οι περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες ακολουθούν τη Διακήρυξη της Σαλαμάνκα και η εκπαιδευτική νομοθεσία τους κατοχυρώνει την επιλογή σχολείου για παιδιά και νέους με τύφλωση και χρόνιες παθήσεις, καθώς και για τις οικογένειές τους. Η ένταξη στη γενική εκπαίδευση αποτελεί κοινή πρακτική τα τελευταία είκοσι χρόνια. Παιδιά που βρίσκονται στο ίδιο γνωστικό μαθησιακό επίπεδο παρακολουθούν το ίδιο αναλυτικό πρόγραμμα στα σχολεία.

Τα παιδιά με τύφλωση εξερευνούν τον κόσμο γύρω τους με διαφορετικό τρόπο από ό,τι οι βλέποντες συμμαθητές τους. Διαφορετικός είναι εξάλλου και ο τρόπος με τον οποίο δημιουργούν νοητικές αναπαραστάσεις και έννοιες. Η άποψη τυφλά και βλέποντα παιδιά να ακολουθούν το ίδιο πρόγραμμα φαντάζει αντιφατική. Μπορούμε να εξαλείψουμε την αντίφαση αυτή; Πώς είναι δυνατόν να παρακολουθούν την ίδια θεματολογία όσον αφορά στο περιεχόμενο και να φτάνουν στο ίδιο επίπεδο στα ίδια γνωστικά αντικείμενα οι τυφλοί μαθητές και φοιτητές με τους βλέποντες;

Η εκμάθηση των μαθηματικών είναι σημαντική για την ανάπτυξη γνωστικών δεξιοτήτων. Αποτελούν εργαλείο για τη μάθηση τόσο στο σχολείο όσο και σε οποιοδήποτε πεδίο της ζωής. Η απόκτηση της μαθηματικής επάρκειας είναι σαν το χτίσιμο ενός σπιτιού. Απαιτεί γερά θεμέλια και τα τούβλα πρέπει να τοποθετηθούν το ένα πάνω στο άλλο με συγκεκριμένη σειρά.

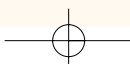
Οι τυφλοί μαθητές συχνά αντιμετωπίζουν δυσκολίες στα μαθηματικά. Πολλές από τις δυσκολίες αυτές είναι κοινές με εκείνες που αντιμετωπίζουν οι βλέποντες μαθητές, ορισμένες όμως είναι διαφορετικές. Μία από τις δυσκολίες είναι ότι απομνημονεύουν δεδομένα χωρίς αναφορά σε αισθητηριακές εμπειρίες και χωρίς να τα συσχετίζουν με την πραγματικότητα. Οι δυσκολίες, κατά κανόνα, οφείλονται στην άγνοια των διδασκόντων σχετικά με τον τρόπο με τον οποίο τα τυφλά παιδιά οργανώνουν τα αισθητηριακά δεδομένα και τις νοητικές αναπαραστάσεις, καθώς και στα προβλήματα επικοινωνίας ανάμεσα σε διδασκόμενο και διδάσκοντα σε διάφορες περιστάσεις.

Το πρόγραμμα διδασκαλίας των μαθηματικών, ανά πάσα στιγμή, απηχεί τόσο την ανάπτυξη των μαθηματικών ως επιστήμης όσο και τη γνώση της παιδαγωγικής. Πολλά κεφάλαια των μαθηματικών είναι κατάλληλα για την ανάπτυξη γνωστικών δεξιοτήτων σε βλέποντα και τυφλά παιδιά με τον ίδιο τρόπο. Άλλα πάλι, όχι. Ένας τρόπος να ξεπεραστούν οι δυσκολίες των τυφλών παιδιών στα μαθηματικά είναι η δημιουργία ενός ευέλικτου προγράμματος διδασκαλίας με δυνατότητα επιλογής μεταξύ εναλλακτικών θεματικών εννοιών. Προκειμένου να δημιουργηθούν στα σχολεία καλές συνθήκες μάθησης για μαθητές με διαφορετικές ανάγκες, η παραδοσιακή δομή της διδασκαλίας πρέπει να αλλάξει. Είναι αναγκαίες περισσότερες μαθητοκεντρικές μέθοδοι. Η καλή συνεργασία μεταξύ των ενισχυτών δασκάλων και των δασκάλων στα γενικά σχολεία αποτελεί βασική προϋπόθεση για την αποτελεσματική διδασκαλία μαθητών με ειδικές ανάγκες. Δεν έχει γίνει ακόμη αρκετή έρευνα σχετικά με την αποτελεσματικότητα της διδακτικής μεθοδολογίας και των παιδαγωγικών λύσεων στη γενική εκπαίδευση με τυφλούς μαθητές και, ως εκ τούτου, στο πεδίο αυτό είναι απαραίτητη η διεθνής συνεργασία.

ΟΙ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗΣ ΣΤΗΝ ΕΝΤΑΞΙΑΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΤΩΝ ΤΥΦΛΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ

Κατά την ενταξιακή εκπαιδευτική διαδικασία, ο μαθητής που έχει μειωμένη ή καθόλου όραση αντιμετωπίζει προβλήματα πρόσβασης: στο έντυπο εκπαιδευτικό υλικό, στο επικουρικό έντυπο εκπαιδευτικό υλικό (εγκυκλοπαίδειες, περιοδικά, εφημερίδες, κ.λπ.), στον πίνακα της τά-

Γιώργος Θ.
Κουρουπέτρογλου

ΔΙΕΘΝΕΣ ΣΥΝΕΔΡΙΟ

Εκπαίδευση και Τύφλωση: Σύγχρονες Τάσεις και Προοπτικές

15

ξης, στο υλικό που προβάλλεται, στη χρήση του ηλεκτρονικού υπολογιστή και, μέσω αυτού, στο ηλεκτρονικό εκπαιδευτικό υλικό (ηλεκτρονικές βιβλιοθήκες και περιεχόμενο παγκόσμιου ιστού) και στα εκπαιδευτικά πακέτα λογισμικού. Προβλήματα επίσης έχει στη συγγραφή σημειώσεων στην τάξη και εργασιών που του ανατίθενται, όπως και στη συμμετοχή του στις γραπτές δοκιμασίες.

Οι Τεχνολογίες Πληροφορικής και Επικοινωνιών (Τ.Π.Ε.) αποτελούν, με αυξανόμενους ρυθμούς στις μέρες μας, ένα διεπιστημονικό εργαλείο προσέγγισης της γνώσης για όλους τους μαθητές. Στην περίπτωση όμως των μαθητών με μειονεξίες στην όραση, οι Τ.Π.Ε. καθίστανται επιπλέον ένα σημαντικό, με μοναδικά χαρακτηριστικά εργαλείο στην ενταξιακή τους εκπαίδευση. Συγκεκριμένα, σήμερα, σε όλες τις περιπτώσεις προβλημάτων που αναφέρθηκαν παραπάνω, οι Τ.Π.Ε. μπορούν να δώσουν ουσιαστικές λύσεις, ολικές ή μερικές, και σε μεγάλο βαθμό να διευκολύνουν να αντιμετωπιστεί η μειωμένη οπτική ικανότητα των τυφλών μαθητών.

Η ανακοίνωση αυτή αποτελεί μια συστηματική προσέγγιση ενσωμάτωσης μαθητών με μειωμένη όραση που στηρίζεται στις Τ.Π.Ε. και περιλαμβάνει: α) τις απαιτήσεις των μαθητών, β) τις διαθέσιμες Υποστηρικτικές Τ.Π.Ε., με έμφαση στις προηγμένες τεχνολογίες φωνής που έχουν αναπτυχθεί στο εργαστήριό μας, γ) τις προτάσεις μας για μια αποτελεσματική διαδικασία παραγωγής προσβάσιμου εκπαιδευτικού υλικού και δ) την αντιμετώπιση της κωδικοποίησης για τους τυφλούς των επιστημονικών συμβόλων που χρησιμοποιούνται στα μαθηματικά και τις άλλες θετικές επιστήμες, ώστε να αναπαριστώνται σε πολυτροπικές προσβάσιμες μορφές.

Σχετικά με το τελευταίο αυτό προτείνουμε την επίσημη υιοθέτηση του συστήματος συμβολογραφίας Nemeth στον ελλαδικό χώρο, επειδή καλύπτει όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης, είναι σαφές, πλήρες και αναμένεται να βοηθήσει τη δυνατότητα μεταφοράς του εκπαιδευτικού υλικού.

Mario
Batusic

ΒΟΗΘΗΤΙΚΗ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΩΝ ΕΓΓΡΑΦΩΝ ΓΙΑ ΤΥΦΛΟΥΣ ΧΡΗΣΤΕΣ

Η ιλιγγιώδης ταχύτητα κοινωνικής και τεχνολογικής ανάπτυξης κατά τις τελευταίες δεκαετίες του 20ού αιώνα, και μέχρι τις μέρες μας, επέφερε ριζικές αλλαγές και στο πεδίο της εκπαίδευσης των τυφλών και των μερικώς βλεπόντων ατόμων. Απόψεις όπως «ανεξάρτητη ζωή», «ένταξη», «ίσα δικαιώματα για όλους» κ.ο.κ. είναι πλέον ζώσες στην κοινωνική συνείδηση και πρακτική. Στο δυτικό κόσμο, μοιάζει να αποτελεί παρελθόν η εποχή του αποκλεισμού και της απομόνωσης των αναπήρων. Στο πλαίσιο αυτό, το νέο εκπαιδευτικό σύστημα για τυφλούς και μερικώς βλέποντες απαιτεί την πλήρη εφαρμογή της σύγχρονης τεχνολογίας των ηλεκτρονικών υπολογιστών.

Πριν από τριάντα περίπου χρόνια, η μοναδική εκπαίδευση για τους τυφλούς ήταν τα ειδικά σχολεία στα μεγάλα κέντρα, ενώ το μόνο μέσο για την πρόσβασή τους σε κείμενα ήταν η γραφή Braille σε χαρτί· η προετοιμασία του εκπαιδευτικού υλικού τότε ακόμη γινόταν από εξειδικευμένο ανθρώπινο δυναμικό. Τη χρήση της σύγχρονης υποστηρικτικής τεχνολογίας καθιστούν αναγκαία οι ακόλουθοι παράγοντες:

- Η αποκέντρωση της εκπαίδευσης – η ενσωμάτωση ή ένταξη των τυφλών και μερικώς βλεπόντων μαθητών στη γενική εκπαίδευση.
- Η αύξηση του αριθμού των τυφλών και των μερικώς βλεπόντων μαθητών σε έναν επίσης αυξανόμενο αριθμό σχολείων και πανεπιστημίων.
- Η χρήση των υπολογιστών στη διάδραση, στην εκμάθηση και στην επικοινωνία στα σχολεία της γενικής εκπαίδευσης.

Η ανακοίνωση αυτή σκιαγραφεί την κατάσταση σήμερα στην υποστηρικτική τεχνολογία. Εστιάζει στα ακόλουθα σημεία:

- Εξοπλισμός και λογισμικό για ανάγνωση οθόνης.
- Braille σε χαρτί και/ή σε κείμενα ηλεκτρονικής μορφής.
- Επιστημονικές μέθοδοι αποθήκευσης.
- Εκτυπωτικά και μεταφραστικά συστήματα.

ΔΙΕΘΝΕΣ ΣΥΝΕΔΡΙΟ

Εκπαίδευση και Τύφλωση: Σύγχρονες Τάσεις και Προοπτικές

16

Μωυσής
Κουρουζίδης

Η ανακοίνωση περιγράφει ορισμένες συγκεκριμένες λύσεις για τη δημιουργία επιστημονικών εγγράφων και αναφέρεται στο όραμα ενός μελλοντικού περιβάλλοντος μάθησης, κάτι που αποτελεί το στόχο αρκετών προγραμμάτων εν εξελίξει σε διάφορα μέρη του κόσμου.

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ ΠΡΟΣΙΤΕΣ ΣΕ ΟΛΟΥΣ

Στην Ευώνυμο Οικολογική Βιβλιοθήκη, μέσω προγράμματος του Ο.Α.Ε.Δ., από το Δεκέμβριο του 2000 απασχολείται ένας πτυχιούχος του Παντείου Πανεπιστημίου με προβλήματα όρασης. Η εργασία που προσφέρει είναι βιβλιοθηκονομική (τεκμηρίωση άρθρων περιοδικών). Ο εξοπλισμός που χρησιμοποιείται είναι: ένα υπολογιστικό σύστημα χαμηλών δυνατοτήτων, ένας σαρωτής (scanner), το ειδικό πρόγραμμα ομιλίας (jaws 3,5) το οποίο, σε συνδυασμό με ένα πρόγραμμα OCR (ABBYY FineReader 6.0 Professional) για την αναγνώριση των χαρακτήρων και τη συνεργασία ενός συνθετή φωνής (Apollo 2), παρέχει στα άτομα με προβλήματα όρασης τη δυνατότητα πρόσβασης σε βιβλιοθήκες και αρχεία. Μπορούν έτσι να αναζητήσουν και να διαβάσουν έντυπα οποιασδήποτε μορφής και περιεχομένου από το αρχείο της Ευωνύμου. Υπάρχει επίσης η δυνατότητα εκτύπωσης ορισμένων σελίδων της επιλογής του αναγνώστη στο ειδικό σύστημα γραφής Braille (εκτυπωτής Index, Everest).

Ο εξοπλισμός αυτός, μηχανήματα και πρόγραμμα, δεν έχει ιδιαίτερα υψηλό κόστος (πλην του εκτυπωτή) ώστε η απόκτησή του να καθίσταται αποτρεπτική για οποιαδήποτε βιβλιοθήκη, και μάλιστα δημόσια. Παρόλα αυτά, οι βιβλιοθήκες που παρέχουν τις υπηρεσίες αυτές στους τυφλούς αναγνώστες είναι ελάχιστες.

Στην Ευώνυμο Οικολογική Βιβλιοθήκη η διαχείριση του συστήματος γίνεται από άτομο που αντιμετωπίζει προβλήματα όρασης. Μέχρι σήμερα έχει αποδελτιώσει περισσότερα από δύο χιλιάδες τριακόσια (2.300) άρθρα περιοδικών (τίτλος περιοδικού, τεύχος, τίτλος άρθρου, συγγραφέας, λέξεις-κλειδιά, περίληψη), τα οποία καταγράφονται σε κειμενογράφο (Word) και στη συνέχεια καταχωρίζονται από τους βιβλιοθηκονόμους της Ευωνύμου στη βάση δεδομένων. Όλο το προσωπικό της Ευωνύμου εκπαιδεύεται σταδιακά στη σχετική τεχνολογία και στον τρόπο εξυπηρέτησης των τυφλών αναγνωστών.

Η Ευώνυμος είναι η πρώτη βιβλιοθήκη στην Αθήνα που χρησιμοποιεί παρόμοιο εξοπλισμό, εγκαινιάζοντας τη δημόσια χρήση του συστήματος από κάθε ενδιαφερόμενο, και με ειδικό ωράριο λειτουργίας για άτομα με προβλήματα όρασης. Η εργαζόμενη αυτή είναι, επίσης, η πρώτη τυφλή επιδοτούμενη από τον Ο.Α.Ε.Δ. που δεν καταλαμβάνει θέση τηλεφωνήτριας.

Ηλίας
Μαργιόλας**ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΙ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΕΝΤΑΣΗ ΤΩΝ ΤΥΦΛΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ**

Την ολοκληρωτική σιωπή γύρω από τους τυφλούς του τέλους του 19ου αιώνα διέκοψε η ίδρυση του Οίκου Τυφλών Καλλιθέας, το 1907. Ενώ η Πολιτεία εξακολουθεί να σιωπά, οι τυφλοί αυτοοργανώνονται και το 1932 ιδρύουν τον Πανελλήνιο Σύνδεσμο Τυφλών, θέτοντας οι ίδιοι προς διεκδίκηση τις δικές τους προτεραιότητες και ανάγκες, για τις οποίες άλλωστε προχωρούν και στις πρώτες κινητοποιήσεις, τη δεκαετία του '30. Το 1947 ιδρύεται ο Φάρος Τυφλών Ελλάδος, ενώ το 1951 ιδρύεται η Σχολή Τυφλών Βορείου Ελλάδος «Ο Ήλιος».

Η δεκαετία του '50 είναι εκείνη που παρουσιάζει περισσότερη κινητικότητα και τα πρώτα νομοθετικά μέτρα για τους Έλληνες τυφλούς, με το Ν.1904/51· εκδίδεται επίσης Βασιλικό Διάταγμα για τη φοίτηση των Ελλήνων τυφλών στη δευτεροβάθμια και τριτοβάθμια εκπαίδευση. Στη δεκαετία του '60 υιοθετούνται σποραδικά κοινωνικά μέτρα, που εντείνονται μετά τη μεταπολίτευση του 1974, περίοδος που χρωματίζεται έντονα με την κορυφαία στιγμή του κινήματος των τυφλών – κατάληψη από τον Πανελλήνιο Σύνδεσμο Τυφλών του Οίκου Τυφλών –, την προβολή σύγχρονων αιτημάτων και διεκδικήσεις κοινωνικών δικαιωμάτων. Τα αποτελέσματα των αγώνων από το 1976 και μετέπειτα απέδωσαν σημαντικά στις επόμενες δεκαετίες και επηρέασαν τα μέτρα της Πολιτείας στην εκπαίδευση, την απασχόληση και την ποιότητα της καθημερινής ζωής.

Η επαγγελματική αποκατάσταση θεωρείται και είναι η πιο ομαλή και ορθή κοινωνική ένταξη, και

ΔΙΕΘΝΕΣ ΣΥΝΕΔΡΙΟ

Εκπαίδευση και Τύφλωση: Σύγχρονες Τάσεις και Προοπτικές

17

Νεκτάριος
Παϊσιος

γί' αυτό το κίνημα των τυφλών είχε και έχει ως πρώτη προτεραιότητα την επαγγελματική κατάρτιση, την εξασφάλιση της απασχόλησης, τη βελτίωση των συνθηκών εργασίας και την επίλυση ασφαλιστικών και συνταξιοδοτικών προβλημάτων. Σ' αυτή την προσπάθεια σταθμούς αποτελούν:

- Η ίδρυση Σχολής Τυφλών Τηλεφωνητών το 1957.
- Ο Ν.963/79 για την υποχρεωτική τοποθέτηση τυφλών σε θέσεις εργασίας, που βελτιώθηκε με τους Ν.1648/86 και Ν.2643/98.
- Διάφοροι Νόμοι, που άλλαξαν σημαντικά τη θέση των τυφλών στην εργασία και επηρέασαν την κοινωνική τους ένταξη τα τελευταία χρόνια.

Η ΕΜΠΕΙΡΙΑ ΕΝΟΣ ΤΥΦΛΟΥ: ΩΣ ΦΟΙΤΗΤΗ ΚΑΙ ΩΣ ΔΑΣΚΑΛΟΥ

Για πολλούς το φως αποτελεί το σημαντικότερο αγαθό της κτίσης. Ένα αγαθό, που καθιστά δυνατή την όραση. Έτσι, η απώλεια της αίσθησης αυτής θεωρείται πως προκαλεί σοβαρές δυσκολίες στη ζωή των τυφλών, κάνοντας επιτακτική την ανάγκη «ειδικής μεταχείρισης» των ατόμων αυτών. Με άλλα λόγια πολλοί πιστεύουν πως η εκ φύσεως αναπηρία του ατόμου είναι αυτή που εξολοκλήρου προκαλεί τη μείωση των ικανοτήτων του ανάπηρου, καθιστώντας τη συμμετοχή του σε διάφορες εκπαιδευτικές και κοινωνικές δραστηριότητες δύσκολη, για μερικούς, ή, και για άλλους, ακατόρθωτη. Ιδιαίτερα ακατόρθωτη όμως φαντάζει η απασχόληση ενός ανάπηρου στην εκπαίδευση και, πολύ περισσότερο, στο επάγγελμα του δασκάλου. Στην ανακοίνωσή μου αυτή προσπαθώ, κάνοντας χρήση των προσωπικών μου εμπειριών, να καταρρίψω τους διάφορους μύθους σχετικά με την τύφλωση, οι οποίοι βασίζονται στην πιο πάνω διαπίστωση της εκ φύσεως αναπηρίας.

Αρχικά γίνεται αναφορά στη φοίτηση ενός ατόμου με προβλήματα όρασης σε ένα ανώτατο εκπαιδευτήριο, όπως το Πανεπιστήμιο Κύπρου. Επιχειρείται ανάλυση των εμποδίων που το περιβάλλον και το σύστημα εκπαίδευσης θέτουν στο δρόμο ενός τυφλού, και εξετάζονται τρόποι υπερπήδησής τους. Τα εμπόδια αυτά σχετίζονται με τη βιβλιογραφία, την παρακολούθηση των διαλέξεων, τη διακίνηση στο χώρο (κινητικότητα) και, γενικότερα, το περιβάλλον μάθησης. Μνεία γίνεται επίσης στα επακόλουθα της φοίτησης ενός τυφλού φοιτητή στο Παιδαγωγικό Τμήμα του Πανεπιστημίου, καθώς και στις προεκτάσεις μιας τέτοιας επιλογής. Καταλήγοντας, γίνεται αναφορά στην ανάγκη ύπαρξης συγκεκριμένων υπηρεσιών στήριξης, καθώς και στο γεγονός ότι τέτοιες υπηρεσίες πρέπει να πηγάζουν από μια ανθρωποκεντρική και όχι κανονιστική προσέγγιση των αναπήρων.

Στη συνέχεια επικεντρωνόμαστε στην κοινωνική διάσταση της φοίτησης σε ένα πανεπιστήμιο. Με ζωντανό παράδειγμα τη δική μου περίπτωση αναλύεται η ανάγκη κοινωνικοποίησης των ατόμων με προβλήματα όρασης, οι δυσκολίες της ένταξης στον περίγυρο, καθώς και η κοινωνική ωρίμανση που μια τέτοια προσπάθεια πρέπει να επιφέρει. Πιο συγκεκριμένα, γίνεται αναφορά στο ίδιο το πρόβλημα της κοινωνικοποίησης από τη σκοπιά του ανάπηρου και δίνονται ορισμένες ερμηνείες για την ύπαρξή του. Τέλος, παρουσιάζονται κάποιες εισηγήσεις για την κοινωνική εκπαίδευση τόσο των τυφλών όσο και των βλεπόντων, προς μια ευρύτερη και ουσιαστικότερη κοινωνικοποίηση.

Στο μεγαλύτερο μέρος της ανακοίνωσής μου, όμως, επιχειρείται η ανάλυση των εμπειριών μου ως δάσκαλου, κατά τη διάρκεια της πρακτικής μου εξάσκησης, στα πλαίσια της φοίτησής μου στο Παιδαγωγικό Τμήμα του Πανεπιστημίου Κύπρου. Πιο συγκεκριμένα γίνεται αναφορά στις δυσκολίες ενός τέτοιου εγχειρήματος δεδομένου ότι πολλοί θεωρούν πως τα παιδιά «δύσκολα αποδέχονται τη διαφορετικότητα». Με την κατάρτιση της αντίληψης αυτής, αλλά και των προκαταλήψεων γενικότερα ως προς το υποτιθέμενο ακατόρθωτο, για πολλούς, να είναι ένας τυφλός δάσκαλος, ασχολούμαι εκτενέστατα.

Καταλήγοντας, γίνεται μια ανασκόπηση των δυσκολιών που προκαλεί η αναπηρία και οι οποίες πηγάζουν από τη μελέτη των παραπάνω ζητημάτων. Με την εξέταση αυτή αποκαλύπτουμε τελικά τον πραγματικό λόγο ύπαρξης της αναπηρίας, δηλαδή την κοινωνική ακαμψία στην αλληλοαποδοχή και την καθόλα ξενοφοβική αντίληψη της διαφορετικότητας.

ΔΙΕΘΝΕΣ ΣΥΝΕΔΡΙΟ

Εκπαίδευση και Τύφλωση: Σύγχρονες Τάσεις και Προοπτικές

Αλέξης
Γκλίνοσ

Η ΣΧΟΛΙΚΗ ΕΝΤΑΞΗ ΤΩΝ ΤΥΦΛΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ. ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΕΝΤΑΞΗΣ ΣΤΟ 35ο ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΠΕΙΡΑΙΑ

Η ανακοίνωση αυτή ξεκινά με ιστορική αναδρομή στο χώρο της ενταξιακής εκπαίδευσης των τυφλών ατόμων.

Εστιάζει σε προγράμματα ένταξης τυφλών μαθητών, που υλοποιήθηκαν σε χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, καθώς και στην ελληνική εκπαιδευτική πραγματικότητα.

Παρουσιάζει τη δομή λειτουργίας της ομαδικής ένταξης και αναλύει τα μειονεκτήματα και τα πλεονεκτήματα του μοντέλου αυτού έναντι του ατομικού μοντέλου ένταξης.

Αναφέρεται με αναλυτικό τρόπο στην υλοποίηση του ενταξιακού προγράμματος τυφλών μαθητών στο 35ο Δημοτικό Σχολείο του Πειραιά: περιγράφονται οι προενταξιακές ενέργειες και ο προγραμματισμός του ενταξιακού πλαισίου, οι στόχοι και οι σκοποί του πιλοτικού προγράμματος, τα προβλήματα που προέκυψαν και ο τρόπος επίλυσής τους.

Τέλος, παρουσιάζονται οι ενέργειες που στοχεύουν στην κοινωνική ένταξη των τυφλών ατόμων μέσω της εφαρμογής του ενταξιακού εκπαιδευτικού προγράμματος, καθώς και οι τρόποι αξιολόγησής του.

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Τμήμα Εκπαίδευσης και Αγωγής στην Προσχολική Ηλικία (Τ.Ε.Α.Π.Η.)

ΟΡΓΑΝΩΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Αθηνά Ζώνιου-Σιδέρη, αναπληρώτρια καθηγήτρια του Τ.Ε.Α.Π.Η., επιστημονική υπεύθυνη του έργου.

Παναγιώτα Καραγιάννη, διδάκτωρ ειδικής αγωγής, μέλος του Κέντρου Έρευνας και Τεκμηρίωσης Ενταξιακών Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων (Κ.Ε.Τ.Ε.Ε.Π.), συντονίστρια του έργου.

Ευδοξία Ντεροπούλου-Ντέρου, MSc, υπ. διδάκτωρ ειδικής αγωγής, μέλος του Κέντρου Έρευνας και Τεκμηρίωσης Ενταξιακών Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων (Κ.Ε.Τ.Ε.Ε.Π.), συντονίστρια του έργου.

Ηλέκτρα Σπανδάγου, διδάκτωρ ειδικής αγωγής, μέλος του Κέντρου Έρευνας και Τεκμηρίωσης Ενταξιακών Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων (Κ.Ε.Τ.Ε.Ε.Π.), συντονίστρια του έργου.

Γιώργος Χρήστου, MSc γεωλόγος, οργανωτική υποστήριξη του έργου.

Κωνσταντίνα Λαμπροπούλου, νηπιαγωγός, γραμματειακή υποστήριξη του έργου.

Λία Τσερμίδου, νηπιαγωγός, γραμματειακή υποστήριξη του έργου.

Ελένη Κεχαγιόγλου, φιλόλογος, υπ. διδάκτωρ Τ.Ε.Π.Α.Ε.Σ. Πανεπιστημίου Αιγαίου, επιμέλεια κειμένων.

Εθνικό και Καποδιστριακό

Πανεπιστήμιο Αθηνών,

Τ.Ε.Α.Π.Η.,

Κ.Ε.Τ.Ε.Ε.Π.,

Ιπποκράτους 35,

106 80 Αθήνα.

Τηλ.: 210 36 88 505

Fax: 210 36 88 535

e-mail: keteep@ecd.uoa.gr

ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΕΣ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ

Γιώργος Τσακιάς (μτφρ. από τα αγγλικά)

Μαργαρίτα Ζαχαριάδου (μτφρ. από τα ελληνικά)

ΟΡΓΑΝΩΣΗ
ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ

